

ד ת ש ב ע

בס"ד

ראש השנה תשע"ח, מספר 1238

על ראש השנה הראשון בהיסטוריה ועלינו

מרדכי מאיר

עומדים לנו לעזר דבריו של רש"י, שכתב (שם א:ז):

ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני, לפי שלא נגמרה מלאכת המים עד יום שלישי, והרי התחיל בה בשני, ודבר שלא נגמר אינו במילואו ובטובו, ובשלישי שנגמרה מלאכת המים והתחיל מלאכה אחרת וגמרה, כפל בו כי טוב שני פעמים, אחד לגמר מלאכת השני ואחד לגמר מלאכת היום.

רש"י מדבר על כך שמלאכת היום השני לא הסתיימה עד היום השלישי, ולכן לא מופיע בו "כי טוב". ביום השלישי ביטוי זה מופיע פעמיים; אחד על השלמת מלאכת היום השני, ואחד על היום השלישי.

"הדר זקנים" מביא הסבר אחר. לפיו, ביום שני הביטוי "כי טוב" אינו מופיע:

לפי שעתיד הקדוש ברוך הוא להשחית העולם על ידי מים כשיביא מבול לעולם.

כבר בבריאה של היום השני נושבת רוח החורבן של המבול, ובשל כך לא ניתן לומר עליו "כי טוב". וכך גם יום שני מסתיים עם "טעם חמוץ".

ביום השלישי המצב אינו טוב יותר, שכן אנו נחשפים בו בפעם הראשונה לכך, שישנה מציאות של עבירה על דבר ה'. וכפי שכתב רש"י בהתייחסו לבריאת העצים (שם א:יא):

פרי - שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן, אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי, ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונו ונתקללה.

סוגיה בפני עצמה היא, מה הכוונה שהארץ לא עשתה את רצון ה', ומה פשר הענשתה? כלום רצון ובחירה יש לה?! אבל בכל מקרה טעם מר מלווה גם את היום הזה.

ראש השנה הראשון בהיסטוריה היה היום השישי לבריאה, שבו נשלמה הבריאה הפעילה. בדברים שלהלן אבקש להציע קריאה בסיפור הבריאה, שיכולה לתת אור לא רק על ראש השנה הראשון אלא גם על שלנו.

סיפור הבריאה, הפותח את חומש בראשית, מלא נקודות של חושך מראשיתו ועד סופו.

ביום הראשון נברא האור והוא מסתיים במילים "וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר וַיֵּן כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ" (בר' א:ד). האור היה טוב אבל היה צריך להבדיל אותו. רש"י התייחס לצורך זה וכתב:

אף בזה אנו צריכים לדברי אגדה. ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא. ולפי פשוטו כך פרשהו: ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשים בערבוביא, וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה.

בין לפי הפשט בין לפי האגדה מתוארת מציאות קשה. לפי הפשט יש בעולם חושך, ואין זה מן הראוי שהאור הטוב יהיה יחד עימו, ולכן הקב"ה מבדיל ביניהם. אבל מה עם החושך - הוא נשאר ואינו נעלם. לפי האגדה יש בעולם רשעים, ואין זה מן הראוי שהאור הטוב ישמש אותם. לכן הבדיל אותו הקב"ה מהעולם לגמרי, והוא ישמש את הצדיקים רק לעתיד לבוא. ומה עם הרשעים? אלה נשארים פה.

היום השני לא היה טוב מקודמו, והדבר בולט בהיעדר הסיומת "כי טוב", המופיעה בימים האחרים. גם כאן

* ד"ר מרדכי מאיר - מחנך בקרית החינוך אמ"ת כפר בתיה רעננה, וראש החוג לתורה שבעל פה במכללת תלפיות חולון.

המצדדים בבריאתו, אך גם ה"פתרון" של הקב"ה אינו מבטל חסרונות אלה.

כך באה לסיימה הבריאה כאשר כל יום ויום שבה כולל טרגדיה אחרת. על רקע זה הסיום של הבריאה מפתיע ביותר, הן בסיום היומיומי שלה הן בסיום הכולל שלה; הוא מלא תחושת טוב וסיפוק של הקב"ה:

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּיַמֵּי
וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים בֵּין הָאָדָם וּבֵין
הַחַשְׁשׁ... וַיֵּרָא אֱלֹהִים בְּיַמֵּי טוֹב...
וַיֵּרָא אֱלֹהִים בְּיַמֵּי טוֹב... וַיֵּרָא
אֱלֹהִים בְּיַמֵּי טוֹב... וַיֵּרָא אֱלֹהִים בְּיַמֵּי
טוֹב... וַיֵּרָא אֱלֹהִים בְּיַמֵּי טוֹב... וַיֵּרָא
אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה
טוֹב מְאֹד.

מה כל כך טוב? ייתכן שאפשר למצוא את פשר הדברים בעזרת אחת מההארות המופלאות של הרב יצחק הוטנר, איש תנועת המוסר שהתייחס לבית המדרש של סלובודקה, באחת מאיגרותיו המופלאות. באיגרת, הממוענת ככל הנראה לתלמיד שחש משבר קשה, התייחס הרב הוטנר לפסוק "שֶׁבַע יְפוֹל צְדִיק וְקָם" (מש' כד:טז) וכתב:²

החכם מכל אדם אמר "שבע יפול צדיק וקם", והטפשים חושבים כי כונתו בדרך רבותא - אע"פ ששבע יפול צדיק מ"מ הוא קם, אבל החכמים יודעים היטב שהכוונה היא שמהות הקימה של הצדיק היא דרך השבע נפילות שלו.

נפילה היא מהות הקימה של הצדיק! את מילותיו הבאות מקדיש הרב הוטנר לחיתומה של הבריאה:

"וירא... את כל אשר עשה והנה טוב מאד" - "טוב" זה יצר טוב, "מאד" זה יצר הרע.

הבריאה מלאה חסרונות, נפילות וחטאים, אך אלה מהווים חלק בלתי נפרד והכרחי מן הקימה של האדם, ואף מן הקימה של הצדיק. כך התברר בראש השנה הראשון בהיסטוריה, וכך עלינו לזכור בראש השנה שבפתחו אנו עומדים.

כבר איננו מופתעים כאשר גם ביום הרביעי אנו נתקלים בנקודה שלילית. הכוונה לזיכרון שהתנהל בין השמש לירח ומובא ברש"י (שם א:טז):

שיום נבראו, ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד.

גם כאן פשר הקטרוג דורש ביאור, וללא כל קשר לשאלה כיצד נסביר זאת, העובדה היא שיש פה משהו שלילי.

הנקודה השלילית שאנו נתקלים בה ביום החמישי מצויה בצורך לברך את אלה שזה עתה נבראו; צורך שנובע לפי רש"י (שם א:כב):

לפי שמחסרים אותן וצדין מהם ואוכלין אותם הוצרכו לברכה.

אך אם לא די בכך, שכבר עם הבריאה בעלי החיים מצויים בסכנת ציד, הרי שהברכה לא יכולה להינתן לכל בעלי החיים שנבראו, אלא רק לאלה שבמים, ולא לחיות, שכן אלה כוללות את הנחש שעתידי לחטוא ולהתקלל על ידי ה', כפי שכותב רש"י בהמשך דבריו:

ואף החיות הוצרכו לברכה, אלא מפני הנחש שעתידי לקללה, לכך לא ברכו, שלא יהא הוא בכלל.

בריאת האדם, המתרחשת ביום השישי, אף היא אינה פשוטה. רש"י מזכיר בביאור למילה "נעשה", שהקב"ה התייעץ עם המלאכים על בריאת האדם, אך אין הוא מספר מה עלה באותה התייעצות. את תכניה מספר לנו המדרש (בראשית רבה [דפוס וילנא] פרשת בראשית פרשה ח):

א"ר סימון: בשעה שבא הקדוש ברוך הוא לבראת את אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים, וחבורות חבורות, מהם אומרים אל יברא, ומהם אומרים יברא, הה"ד "חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו", חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים, צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה, מה עשה הקדוש ברוך הוא נטל אמת והשליכו לארץ, הה"ד "ותשלך אמת ארצה".

יש לשים לב: האדם שה' עומד לברוא הוא אומנם בעל חסד וצדקה, אך גם מלא שקרים וקטטות. על כך לא מתווכחים גם

² פחד יצחק, אגרות וכתבים, ניו יורק תשס"ז, עמ' ריז-ריח.

עורך: פרופ' יוסף עופר

עורכת לשון: רחל הכהן שיף

הדף השבועי יוצא לאור על ידי הפקולטה למדעי
היהדות ולשכת רב הקמפוס

בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

יש לשמור על קדושת העלון